

Vere sanctus

Nieuwsbrief van de Vlaamse Werkgroep voor Hedendaagse Latijnse Liturgie

Lente 2009

Jaargang 8/nr. 1

Redactioneel

Beste lezer,

Enkele dagen na Nieuwjaar had ik het genoegen deel te kunnen nemen aan de Priesterdag die onze Nederlandse moedervereniging telkenjare belegt voor de geestelijkheid die het Latijn in de liturgie genegen is. We werden verwacht in het Sint-Janscentrum van Den Bosch, het seminarie van het Noord-Brabantse bisdom, waar begonnen werd met een rustig geconcelebreerde Latijnse Mis, zoals het hoort binnen de Vereniging. In de namiddag was het hoogtepunt de conferentie die Pater Uwe Michael Lang heeft gegeven n.a.v. de voorstelling van de Nederlandse vertaling van zijn in de hele wereld bekend geraakte boek *Conversi ad Dominum* (1).

Het geschrift gaat over de kwestie van de gebedsrichting in de liturgie. Elders in deze Nieuwsbrief wordt op deze zaak ook wat inhoudelijk ingegaan. Hier moge het volstaan erop te wijzen dat P. Lang, die bij de oratorianen van Londen is, een wetenschappelijke verklaring opgebouwd heeft waarom hij de voorkeur geeft aan een gelijke – liefst naar het Oosten gerichte – houding van priester en volk. Hij heeft daarbij het geluk gehad dat de toenmalige kardinaal Ratzinger het werkje van een *Woord vooraf* heeft willen voorzien. Ondertussen is hij stafmedewerker ge-

worden van de Congregatie voor de Eredienst en de Regeling van de Sacramenten en raadgever van het orgaan dat de pauselijke liturgie regelt, dat onder leiding staat van de nieuwe pauselijke ceremoniaris!

Zoals op andere domeinen gaat Joseph Ratzinger sinds hij Paus is geworden ook op het punt van de gebedsoriëntering behoedzaam te werk. Zo heeft hij voor de tweede maal het antieke altaar van de Sixtijnse Kapel gebezigd wanneer hij er op 6 januari verschillende kinderen doopte. Ofschoon geweten is dat Benedictus XVI scherper dan vele anderen op het vlak van de liturgie de noodzaak aanvoelt van een ‘hervorming van de hervorming’, gaat hij meer als tuinier te werk dan als technicus: hij wiest zonder te breken. Maar zoals hij al in 2005 gezegd had aan de Romeinse Curia omtrent de interpretatie van het Tweede Vaticaanse Concilie in zijn geheel, zo meent hij ook dat er op liturgisch domein geen sprake kan of mag zijn van *een breuk* tussen de riten van *voor* en van *na* het concilie. Het is een van de meest delicate taken die hij zichzelf op de schouders heeft gelegd om de zo noodzakelijke *continuïteit* tussen de beide uitdrukkingen van de ene Romeinse liturgie – meestal aangeduid als resp. de Tridentijnse en de Nieuwe ritus – tot een grotere harmonie te laten komen. Wij kunnen er alleen maar om bidden dat dit bijzonder gevoelige werk met Gods zegen tot

een goed einde kan worden gebracht. ■

(mgr.dr.) L. De Maere
pastoor St.-Jacob Antwerpen
voorzitter VWHLL

Nota's

1. U.M. LANG, *Conversi ad Dominum*, Uitg. Colom-
ba 2008, 142 p., ISBN 978-90-73810-80-8 (e-post:
info@colomba.nl).

De plaats van het altaar sinds Vaticanum II

De meeste katholieken zouden op de vraag wat de meest opvallende veranderingen zijn die sinds het Tweede Vaticaans Concilie zijn doorgevoerd in de liturgie antwoorden: dat het Latijn werd afgeschaft en het altaar werd omgedraaid. Dat het eerste niet juist is, weet de lezer van deze *Nieuwsbrief* natuurlijk al langer. Minder zeker is of hij ook beseft dat een priester niet *verplicht* is om naar het volk gekeerd te celebreren.

Wat zegden de concilievaders terzake eigenlijk? Het nummer 128 van de constitutie over de liturgie spreekt wel in algemene termen '*de vorm en plaatsing van de altaren*', maar spreekt zich niet uit over de gebedsrichting die de celebrant dient aan te nemen. De liturgiehervorming die na het concilie onder de auspiciën van Paulus VI is doorgevoerd heeft er in feite *wel* toe geleid dat in zowat alle kerken nieuwe altaren werden geplaatst, waar de celebrant zodanig aan plaats nam dat hij tegenover de gemeenschap stond. De achterliggende idee was dat men daardoor meer het gemeenschapskarakter van de Eucharistie kon belichten: samen rond een tafel geschaard, zoals Christus met de Twaalf bij het Laatste Avondmaal.

Enkele tientallen jaren is dit de quasi veralgemeende praktijk geweest in de hele katholieke wereld. Pas de jongste jaren worden ook op dit punt steeds meer pertinente vragen gesteld. Een eerste vraag die bij de liturgie *versus populum* ('naar het volk gekeerd') kan gesteld worden komt uit de architecturale

hoek. Veruit de meeste van onze kerken zijn van voor Vaticanum II en werden ontworpen vanuit de idee dat alle blikken vanzelf gericht moesten worden op het hoogaltaar. Na de herinrichting van deze oude kerken bleef het oude altaar er vaak verweesd bij staan en kwam het nieuwe zg. volksaltaar op een plek waar aller blikken niet vanzelf naartoe gingen. Soms werd het werkelijk drummen, wanneer men – zoals in de basiliek van Scherpenheuvel – binnen een klein priesterkoor toch nog een tweede altaar ging plaatsen. Ook de vraag of de wijze waarop de Heer het Laatste Avondmaal heeft gevierd met de zijnen wel echt overeen kwam met de nieuwe kerkelijke praktijk terzake kwam steeds meer aan de orde. Studies bevestigden nl. dat men in de Oudheid helemaal niet *rond* de tafel plaats nam, maar slechts aan één kant en dat bovendien de voornaamste meestal *rechts* aanlag en niet in het midden.

Een nog veel belangrijkere vraag is echter die naar de fundamentele plaats van de priester bij de Eucharistie. De Hebreeënbrief noemt de Heer terecht de Middelaar van een Nieuw Verbond. Hij is inderdaad de Middelaar tussen de Vader en ons, zijn broeders en zusters. Daarom lijkt het velen juist passend dat ook de priester visueel die bemiddelende rol op zich neemt door zich samen met het volk naar God te keren bij het gebed, met name bij het eucharistisch gebed. Op het praktische vlak zal de celebrant zich aldus bovendien veel minder *entertainer* voelen en zal de ingetogenheid van priester en volk alleen maar bevorderd worden.

Zelf celebreer ik op wekdagen al verschillende jaren aan het oude altaar van een kleine weekkapel en kan ik dus uit ervaring zeggen dat dit het geestelijk klimaat van de vieringen werkelijk ten goede komt. Niemand neemt er aanstoot aan dat de priester hier 'met de rug naar het volk' staat, omdat de houding van de celebrant er niet negatief, maar positief wordt ingevuld: *conversus ad Dominum* – 'gericht naar de Heer'. En komen we daar niet tot de kern van het probleem? Is de vernieuwde liturgie vaak niet scheefgegroeid tot een viering van het eigen kleine groepje

– gericht naar zichzelf en onvoldoende naar de Heer? De ‘hervorming van de hervorming’, waar Paus Benedictus rustig maar gestaag aan werkt, moge ook op dit punt een goede vernieuwing op gang brengen. ■

(mgr.dr.) L. De Maere

Lezers vragen

Welke Mis moet er worden gevierd?

Er bestaan complexe regels om de liturgische kalenders op te stellen. Zo’n kalender, die varieert van bisdom tot bisdom, is in elke sacristie te zien.

In grote trekken: elke viering heeft een bepaalde rang, waarvan de belangrijkste zijn: hoogfeest (*solemnitas*), feest (*festum*) en gedachtenis (*memoria*). Verder zijn de laatste ingedeeld in verplichte en vrije gedachtenissen. De belangrijkste zondagen hebben voorrang op de hoogfeesten terwijl de andere zondagen enkel voorrang hebben op welbepaalde feesten. Bijzondere vieringen zoals huwelijks- en begrafenissen mogen op bepaalde dagen wel en op andere dagen niet, afhankelijk van wat er op de kalender van die dag staat.

Een verhinderd hoogfeest wordt verplaatst naar een nabije vrije dag. Verhinderde feesten en gedachtenis vallen dat jaar weg.

Het is precies hier dat de keuzemogelijkheden beginnen: op de dag dat er geen verplichte gedachtenis valt en buiten de zg. sterke tijden (Advent, Kersttijd, Vasten en Paastijd) kan men een Mis naar keuze vieren: een votiefmis, een mis voor bepaalde omstandigheden, een mis voor overledenen.

Het komt dan de celebrerende priester toe te bepalen welke Mis gevierd moet worden. In bepaalde gevallen kan de bisschop of zijn bevoegde vicaris een viering toch toelaten op verhinderde dagen, als er pastorale motieven zijn die dat vragen. ■

(dr.) Pierre François, pr.

Lingua vivens

Zoals bekend was het Latijn in de 16de eeuw een twistpunt tussen de Rooms-katholieke Kerk en de hervormers. De Antwerpse dichter jonker Jan van der Noot veegde in 1568 alle paapse uitwassen van tafel. Volgens hen had het pausdom “*gheordonneert veel superstitiën oft mensen vonden [d.i. uitvindingen] als Latijnschen sanck, om dat het ghemeyn volck heur niet verstaen en soude, bellen ende simbalen, wierockingen, palmen, keerssen, ende een groote paeskersse, een vegheuiet, sielmessen, vigilien, wtuaerden, ende bevaerden, om die sielen die sij daer in gheset hadden, daer mede wt te verlossen, als sij daer ghelts ghenoech afghecreghen hadden, (...)*”. Het Latijn staat dus opvallend vooraan in deze nog veel langere antiroomse waslijst. Een tiental jaren eerder, in 1555, had de bisschop van Doornik, Charles de Croy, bij Karel V nog zijn beklag gedaan over geschoolde leken die de draak staken met de kerkelijke gebruiken. Hij ergerde zich met name aan jonge juristen die als advocaat of procureur waren benoemd bij één van de raden in het graafschap Vlaanderen. Hoewel nog maar pas afgestudeerd aan de universiteit, waren zij geheel doordrongen van de *Colloquia* van Erasmus of andere boeken waarin de Kerk belachelijk werd gemaakt. Op banketten deden zij volgens de bisschop niks liever dan zich vrolijk te maken over clerici, om bijval te krijgen van hun tafelgenoten. De bisschop drong er daarom bij de vorst op aan toe te zien dat deze juristen op zijn minst in hun officiële stukken zouden afzien van verwijtende woorden tegen de clerus “*de quoy faire [ils] sont souvent fort libéraux pour complaire aux adversaires de l’église*” (1).

Ofwel was een onvoldoende kennis van het Latijn dus een bezwaar tegen het katholicisme, ofwel dachten sommigen net beter Latijn te kunnen dan de priesters. Hoe het nu zat met de kennis van het Latijn bij de clerus zelf valt moeilijk te bepalen. Meestal hadden de priesters, die nog niet opgeleid waren aan een seminarie, op intellectueel vlak geen al te bes-

te faam. Anderzijds waren het vaak net zij die het Latijn onderwezen aan jongeren in hun parochie. Uit een onderzoek over het onderwijs op last van bisschop Gilbert d'Oignies van Doornik blijkt dat begin 1569 minstens 20 pastoors en 14 kapelaans de lokale jeugd onderrichtten (2). In Izegem vermeldt het inspectieverslag: “*Le chapelain enseignant latin et flameng. Aussi le pasteur en sa maison enseigne quelques filz de gentilhomme*” (3). In Menen en Wervik waren resp. *sire Jean Ghisdale* en *sire Jacques de Vos enseignant latin et flameng*, terwijl de pastoor van Menen ook thuis school hield (4). Overigens had medio 16de eeuw volgens berekeningen de helft van de clerus aan een universiteit gestudeerd. En zowel in de kathedraalschool als in het seminarie van Doornik lazen de leerlingen in 1569 al in de laagste klassen een selectie uit de *Colloquia* van Erasmus (5). Een goede kennis van het Latijn gold toen nog als onontbeerlijk... ■

Kurt Priem, pr.

Nota's

1. Beide voorbeelden zijn geput uit: J. Decavele, *Kerk en geloofsbeleving in Vlaanderen onder druk aan de vooravond van de Reformatietijd (ca. 1500-ca. 1566)*. Dit artikel zal verschijnen in de “Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis”, 146 (2009).

2. R. Hoven, *Écoles primaires et Écoles latines dans le Diocèse de Tournai en 1569*, in: “*Horæ Tornacenses. Recueil d'études d'histoire publiées à l'occasion du VIIIe centenaire de la consécration de la cathédrale de Tournai*”, Doornik, 1971, p. 180–181; E. Matthieu, *Statistique scolaire du diocèse de Tournai au XVIe siècle*, in: “*Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*”, 38 (1912), p. 383–390.

3. De toenmalige pastoor, Joannes de Brauwere, correspondeerde met de Leuvense theoloog Joannes Molanus (G.F. Tanghe, *Parochieboek van Iseghem*, Brugge, 1862–1863, p. 357–358). Hij had zich in 1550 ingeschreven aan de pedagogie het Kasteel in Leuven (E.H. Reusens, J. Wils & A. Schillings, *Matricule de l'Université de Louvain*, dl. 4, Brussel, 1961, p. 416, nr. 309).

4. *Sire* was toen een titel die vaak aan een priester gegeven werd. [De] Vos had zich in februari 1552 ingeschreven aan de Leuvense pedagogie de Lelie (E.H. Reusens, J. Wils & A. Schillings, o.c., dl. 4, p. 524, nr. 78).

5. E. Matthieu, a.c. p. 383; R. Hoven, a.c. p. 184–185.

Mededelingen

— Op zaterdag 26 september 2009 grijpt onze achtste *Ledendag* plaats in de Sint-Jacobskerk van Antwerpen. Op het programma staat om 11.00 uur, een plechtige Latijnse Mis – volgens de hedendaagse vorm van de ritus, niet de buitengewone vorm. Vervolgens is er lunch om 12.30 uur en een conferentie om 14.00 uur. De dag wordt rond 17.15 uur afgesloten na het bidden van de plechtige Vespers en het uitstellen van het Allerheiligste Sacrament. Leg deze datum al vast in uw agenda.

— Op zondag 21 juni 2009 wordt een *Sacramentsprocessie* gehouden vanuit de Sint-Jacobskerk, Lange Nieuwstraat 73, te Antwerpen. Na de Hoogmis van 10.00 uur, vertrekt de biddende stoet rond 11.15 uur om terug te keren naar dezelfde collegiale kerk rond 12.00 uur.

Colofon

De Vlaamse Werkgroep voor Hedendaagse Latijnse Liturgie (VWHLL) ijvert voor een volwaardig gebruik van het Latijn in de postconciliaire liturgische praxis, naast de volkstaal.

Redactie: Lange Nieuwstraat 73 — 2000 Antwerpen

Wetenschappelijk comité: mgr.dr. J.F. Lescauwet M.S.C., hulpbisschop emeritus, Haarlem — dr. J. van Reeth, Faculteit Vergelijkende Godsdienstwetenschappen, Antwerpen — E.H. J.M. Audenaert, Pauselijke Universiteit van het H. Kruis, Rome,

E-post: jacobus.antverpieae@pandora.be

Webpagina VLL: www.latijnseliturgie.nl (Nederlandse Vereniging voor Latijnse Liturgie)

Verantwoordelijke Uitgever: L. De Maere (op het redactieadres)

Periodiciteit: halfjaarlijks, in het voor- en in het najaar

Gewone Nieuwsbrief per post à minimum 5 € per jaar, E-brief via uw elektronisch adres à minimum 3 €. Beide versies zijn uiteraard identiek! Overschrijving op rek. nr. 890-0241966-79 met duidelijke vermelding van uw adres en ‘Nieuwsbrief’ resp. ‘E-brief’.

U kan ook steeds een geschenkabonnement voor iemand aangaan!

© 2009 Vlaamse Werkgroep voor Hedendaagse Latijnse Liturgie